

TEMELJNA OBILJEŽJA IDEALNIH DRUŠTAVA U DJELIMA NEKIH KLASIČNIH I SUVREMENIH SOCIJALNIH UTOPISTA

Anamarija Ivanković – Krešimir Peračković – Ivan Šestak

Fakultet filozofije i religijskih
znanosti Sveučilišta u Zagrebu
anamarija.ivankovic@ffrz.hr
Institut društvenih znanosti
Ivo Pilar Zagreb
kreso@pilar.hr
Fakultet filozofije i religijskih
znanosti Sveučilišta u Zagrebu
ivan.sestak@ffrz.unizg.hr

UDK: Platon141.131:304.9*652*
Thomas ,M., 141.1:309]81'373.614:141.81
Bacon,F:141.81,Nova Atlantida
Campanella,T:27-789.33]141.81
Henri Saint S.:27-426
Owen, R.: 141.81
Rawls,J:340.114]364.614.8
Charles,F.:141.1
<https://doi.org/10.34075/cs.58.3.3>
Prethodno priopćenje
Rad zaprimljen 2/2023.

Sažetak

Cilj rada je iznijeti pregled najvažnijih ideja o utopijama, potom analizirati i usporediti njihove najvažnije značajke, odnosno ukazati na što pojedini autori stavljaju naglasak u svojim idejama te naposljetku izraditi jednu komparativnu shemu iz uočenoga. Želi se također razmotriti što je to od ideje utopije ostalo danas. Prvo se poglavlje usredotočuje na antičke utopije, poglavito na Platona kao začetnika utopijske misli. Sljedeće poglavlje prati renesansne autore koji su pisali o idealnom društvu, počevši od Thomasa Morea, tvorca riječi utopija do Campanelle i Grada Sunca te naposljetku Bacona i Nove Atlantide. Potom slijedi poglavlje o idejama socijalnih utopista Saint-Simona, Owena te Fouriera. U posljednjem poglavlju razmatraju se i neke ideje suvremenih autora, poput Rawlsa i Bregmana. Na kraju je u zaključku prikazana shema koja na sinoptički način prikazuje temeljne elemente i najvažnije značajke utopija svakog od razmatranih autora te njihove sličnosti i razlike.

Ključne riječi: utopija, Platon, Thomas More, Campanella, Bacon, socijalisti i utopisti

Vuk će prebivati s janjetom,
Ris ležati s kozličem,
tele i lav zajedno će pasti,
a djetesce njih će vodit'.
Krava i medvjedica zajedno će pasti
A mladunčad njihova skupa će ležati,
lav će jesti slamu k'o govedo.
Nad rupom gujinom igrat će se dojenče,
sisanče će ruku zavlčiti u leglo zmijinjne.
(Iz 11, 6-8)

UVOD

Iako je prije dvjestotinjak godina najrazvijeniji dio svijeta optimistički ušao u razdoblje modernizacije¹, koja je s jedne strane pokrenuta političkim revolucijama koje su srušile feudalni poredak, a s druge strane industrijskom revolucijom (čija se četvrta epizoda upravo odvija u današnje digitalno doba), pored nesumnjivo brojnih „koristi“, ipak se već na prijelazu stoljeća - a osobito sada u drugom desetljeću 21. stoljeća - zbraja „šteta“ prouzročena posljedicama modernizacije. U jednu ruku to su klimatske promjene uzrokovane dvjestogodišnjim industrijskim zagađivanjem okoliša, o čemu se započelo glasnije raspravljati već od 80-ih godina prošloga stoljeća², a u drugu ruku je to nepremostiv jaz između bogatih i siromašnih zemalja koje su mahom bile žrtve kolonijalne eksploatacije resursa - bilo prirodnih bilo ljudskih, od strane kolonijalnih i imperijalnih sila, a što je pak mahom dovelo do njihova ekonomskoga rasta te time do statusa razvijenih zemalja³. Paralelno s procesima koje je modernizacija iznjedrila, „progresivne“ i optimistične ideje filozofije prosvjetiteljstva nastale krajem 18. stoljeća, koja je u praksi postala politička ideologija zamijenivši religiju onima koji su ju odbacili, nisu dovele ni društva ni pojedince do svojih proklamiranih ciljeva

---

¹ Proces *modernizacije* (prema *moderan*, franc. *moderne*: današnji, suvremen) najopćenitije se definira kao skup kompleksnih promjena koje od XVI. st. u nejednakoj mjeri i različitim mehanizmima širenja zahvaćaju sva ljudska društva, posebice u Europi. Teorija modernizacije objašnjava globalne procese kojima tradicionalna društva dospjevaju do modernosti. (Izvor: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 15. 11. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41464>>.)

² Vidi npr. Irving Fetscher, *Uvjeti preživljavanja čovječanstva*, Globus, Zagreb, 1986.

³ Vidi npr. Ian Ziegler, *Imperij srama*, Izvori, Zagreb, 2007.

o pravednijem, boljem i naprednijem društvu koje će nastati kad razum i znanost s empirijskim istraživanjima⁴ iskorijene omraženu im vjeru i tradicionalne autoritete. Naprotiv, unatoč značajnom porastu obrazovanja koje je u 19. stoljeću obuhvatilo šire slojeve ljudi zapadnoga svijeta te dovelo do razvoja znanosti, susljedno 20. stoljeće bilo je jedno od najkrvavijih u povijesti čovječanstva! A nerijetko je upravo znanost pridonosila toj destruktivnoj prirodi i čovjeka, osobito otkada je ona postala „roba na tržištu“ u primarnoj funkciji sebičnosti, pohlepe i profita, a ne općega dobra⁵. Iako je razdoblje nakon Drugoga svjetskog rata bilo obilježeno optimizmom zbog rasta materijalnoga bogatstva za vrijeme tzv. države blagostanja u najrazvijenijim kapitalističkim zemljama⁶, kao i zbog lažnoga sjaja socijalističkih zemalja koje su sve redom bile diktatorski i represivni režimi bez slobode govora i ljudskih prava, ipak se istodobno s tim napretkom započinju javljati krize i prijetnje⁷. Ne samo da vjera u progres i znanost nije riješila probleme čovječanstva, nego je, naprotiv, dovela to čovječanstvo do beznadnosti. Tako u trećem desetljeću 21. stoljeća svjedočimo globalnoj pandemiji korona virusa koja je uspjela posramiti znanost i zavaditi znanstvenike, usporiti zamašnjak razvoja svijeta te zatvoriti ljude u karantene, a od 2022. godine svijet pak bespomoćno gleda na zastrašujući rat u Ukrajini, koji se uz strahovite žrtve odvija i u sjeni neprestane prijetnje nuklearne katastrofe.

⁴ Govoreći o prosvjetiteljstvu, sociolog Ritzer ističe da ono nije samo smjer u filozofiji 18. i 19. stoljeća, već općenito jedno razdoblje snažnoga intelektualnog razvoja i promjena u filozofskom mišljenju. Najznačajniji mislioci prosvjetiteljstva bili su francuski filozofi Charles Montesquieu i Jean-Jacques Rousseau koji su bili pod utjecajem dviju intelektualnih struja: filozofije 17. st. i znanosti. Filozofiju 17. st. oblikovali su Descartes, Hobbes i Locke, a glavno njezino obilježje je težnja za kombiniranjem empirijskog istraživanja s razumom. Ističući razum, prosvjetitelji su težili odbijanju vjerovanja u tradicionalni autoritet. Usp. George Ritzer, *Suvremena sociološka teorija*, Globus, Zagreb, 1997.

⁵ Krešimir Peračković, Društvena uloga znanstvenika danas. Znanstvenik kao homo economicus i homo sociologicus versus homo academicus universalis. *Filozofska istraživanja* 36 (2016.) 3, 581-593.

⁶ Pojam *država blagostanja* sociolog Marshall definira kao određeni oblik vlasti u kojem država štiti i promovira ekonomsko i socijalno blagostanje građana, zasnovano na principima jednakih mogućnosti, pravedne raspodjele bogatstva i javne odgovornosti za građane koji ne mogu osigurati minimalne uvjete za dobar život, pritom ističući modernu državu blagostanja kao prepoznatljivu kombinaciju demokracije, blagostanja i kapitalizma. Usp. Thomas Humphrey Marshall, *Citizenship and Social Class: And Other Essays*, University Press, Cambridge, 1950.

⁷ Vidi npr. Ulrich Beck, *Risk Society*, Sage, London, 1992.

Upravo ove činjenice nerijetko nukaju ljude, osobito mlade, da razmišljaju o nekom „boljem” ili alternativnom svijetu. Javlja se pitanje je li on uopće moguć ili ostvariv na planetu Zemlji, ili se pak taj svijet smije nadati tek eshatološkoj preobrazbi rezerviranoj za „kraj vremena”. Zapravo, već se krajem 60-ih godina javljaju neki dotada novi i nepoznati društveni pokreti mladih, koji se najprije kao mirovni bore protiv američkih ratova, rasne diskriminacije, građanskih i političkih prava žena, a poslije i za zaštitu okoliša. To razdoblje i filozofi i sociolozi nazivaju „postmoderno doba”; ono donosi nove društvene vrednote koje postaju opreka onima iz „modernoga doba”. Drugim riječima, ponovno se počelo razmišljati i maštati o utopijskim idejama i mogućnostima njihova oživotvorenja u društvu. O tome svjedoče znanstveni i stručni radovi o toj temi, koji nastaju u dvije posljednje dekade 20. stoljeća, ali ih ne bilježe prve dvije dekade ovoga stoljeća, a osobito nedostaju u domaćoj literaturi⁸. Je li moguće da se utopijska misao ugasila? Pretraživanje međunarodnih baza znanstvenih radova i literature ipak nas međutim dovodi do dva suvremena autora, čija su imena veoma prisutna. To su John Rawls sa svojim djelom *Teorija pravednosti* (1993.) i Rutger Bregman s djelom *Utopija za realiste* (2017.).

Razumljivo je da u ovom radu ne možemo podrobnije prikazivati sve autore koji su se bavili utopijskom mišlju. Ovdje ćemo se stoga zadovoljiti tek pregledom najvažnijih ideja najpoznatijih socijalnih utopista tijekom povijesti te razmotriti i usporediti neke njihove sličnosti i razlike u odnosu na spomenute suvremene autore.

1. FILOZOFIJA UTOPIJE – (RE)DEFINIRANJE POJMA

Čovjek poradi svoje umske strukture nije biće puke neposrednosti, nego u misaonom zahvaćanju te praktičnoj i poetičkoj aktivnosti on nadilazi, odnosno transcendiraju zbilju koja ga okružuje. Zato ga se uostalom i naziva bićem transcendencije.

---

⁸ Zbog tog je razloga važno barem spomenuti članak, tj. uvodnik Ivana Kopraka naslova *Trebaju li nam još utopije?* u časopisu *Obnovljeni život* 2016. u povodu 500. obljetnice objavljivanja djela *Utopije* sv. Tome Morea. Koprak tu ističe kako je od druge polovice 20. stoljeća pojam utopije sveobuhvatnim racionaliziranjem izrugan i diskvalificiran. Umjesto neostvarenih snova i snatrenja danas se posvuda traži realizam i učinkovitost. Zapravo, prema mišljenju K. R. Poppera, sve su utopije, u formi svojevrsnoga *utopijskoga inženjeringa*, prokockale svoj kredibilitet te su postale prijetanja humanosti. *Zato mnogima utopija danas predstavlja ne samo neostvarivi san nego i opasnu eskapističku fantaziju*. Usp. Ivan Koprak, *Trebaju li nam još utopije?*, *Obnovljeni život* 71 (2016.) 1, 3-6.

To se nadilaženje očituje i u čovjekovu utopijskom mišljenju, čije tragove nalazimo već i u starim pričama i mitovima te napokon u religijama. Zakon o utopijskom stajalištu (njem. „das Gesetz vom utopischer Standort“) je uostalom i karakteristika, odnosno temeljni zakon kojim je čovjeka na osnovi njegove tzv. „ekscentrične pozicionalnosti“ opisao u svom djelu iz 1928. jedan od osnivača suvremene filozofske antropologije Helmut Plessner (1892. - 1985.)⁹. Pojam „utopija“ prvi put upotrebljava Thomas More u svome djelu *O najboljem državnom uređenju i o novom otoku Utopiji* (1516.). Taj je veliki engleski državnik te izrazito kršćanski renesansni autor, naposljetku mučenik i Anglikanske i Katoličke crkve, u formi dijaloga promišljao o idealnoj državnoj tvorevini. U tome je kasnije nadahnuo mnoge te su ga svojim djelima ubrzo slijedili J. V. Andreae (*Christianopolis*, 1619.), T. Campanella (*Grad Sunca*, 1623.) i F. Bacon (*Nova Atlantida*, 1627.).

Međutim, što to zapravo znači utopija? Zašto ona uopće nastaje? Jesu li utopije za čovjeka dobre? Nisu li one poput marksističkoga „opijuma“, kojim se čovjek tješi podnoseći tako lakše svoju sadašnju jadnu „conditio humana“? Prema sadržaju koji proizlazi iz samoga naziva, utopijom (gr. *u-topos* = ne-mjesto) se obično naziva stanje koje postoji u čovjekovoj predodžbi, ali ne postoji ili pak još ne postoji u zbilji. Možemo dakle reći da je riječ o stanju koje se može misliti, ali ne može ili, barem, još ne može postati zbiljskim ili utjelovljenim poretkom. Utopije s jedne strane rišu jednu idealnu sliku društvenoga poretka, ali istodobno s druge strane snažno kritiziraju postojeće društveno stanje. Utopije ponajprije pobuđuju čežnje oslikavajući idealne svjetove u kojima ljudi žive u uzajamnom miru, skladu i solidarnosti. U takvim svjetovima nema dakle ratova, gladi ni iskorištavanja. Pa i sami ljudski izumi na području tehnologije, nerijetko proglašavani pogubnima, upravo pozitivno djeluju na život pojedinca i društva. No ipak, koji je razlog nastanka ovakve idealne fikcije društvenoga poretka? Utopije se može isključivo razumjeti ako se opravdano pretpostavi da su zbiljske prilike konkretnih ljudi daleko od utopijskoga ideala. Drugim riječima: u društvu vlada bezakonje, nepravda, hir, izrabljivanje, nemiri, siromaštvo, bolest, glad i druge nevolje, tako da što je predodžbeni svijet utopije bogatiji, to se ovaj život ljudi doima neljudskijim. Utopija nedvojbeno ukazuje na to da sadašnje stanje ipak nije zatvoreno u kôb, da nije takvo da bi se pod svaku cijenu trebalo izdržavati i trpjeti, nego da ga se može i mora nadići u vidu čovjekova boljitka

⁹ Helmut Plessner, *Die Stufen des Organischen und der Mensch*, Walter de Gruyter, Berlin, 1975.

ili, kako to kažemo suvremenim rječnikom: u povećanju kvalitete življenja za što je moguće veći broj ljudi.

Također nam i suvremena definicija pojma utopije, kako ju donosi primjerice Aničev rječnik, govori da je njezina esencija upravo taj boljitak i opće dobro, pri čemu se ističe kako je to „idealna zamišljena zemlja ili zajednica u kojoj vladaju savršeni društveni odnosi, blagostanje i sreća”¹⁰. Taj idealizam uočava već Niccolò Machiavelli (1469. - 1527.), koji se u svojoj korespondenciji koristio pojmom „države koje nisu nigdje postojale” kako bi označio „misaone konstrukcije idealnih država”¹¹. Upravo zato što je riječ o transcendentnoj ideji, ne iznenađuje nas činjenica da se prvom utopijom smatra Platonova *Država*, jer opisuje idealno zamišljenu stvarnost, koja nije empirijski potkrijepljena u praksi niti je ikada u povijesti postojala. Tek u novovjekovnom dobu, te osobito i kasnije u 19. stoljeću, uz pojam utopije često se veže i pojam socijalizma, koji kao povijesna ideologija predstavlja naziv koji je F. Engels (1820. - 1895.) pridodao nekim ranijim idejama koje pak vidi kao preteče socijalističkoj misli još u 18. st. i početkom 19. stoljeća kod Saint Simonea, Owena i Fouriera. Stoga, sumirajući najvažnije značajke spomenutih pristupa utopiji, Korenčić primjerice ističe kako bismo utopiju trebali poimati kao „san o jednoj društvenoj organizaciji u kojoj pojedinac neće biti otuđen, gdje će moći ostvariti i živjeti svoje snove iz kojeg razloga ona nije samo zahtjev duha već sadrži osnovnu ljudsku nagonsku potrebu”¹². Autorica zaključuje da suprotno religijskoj misli koja premješta ostvarenje ljudskih snova izvan ova svijeta i preko granica života, utopija želi biti „društvena i povijesna”, štoviše, utopijska misao je uvijek nastojala spojiti carstvo razuma i slobode već na ovoj Zemlji.

2. ANTIČKA UTOPIJA – OSVRT NA PLATONOVU „IDEALNU DRŽAVU”

Iako bi se zasigurno neke elemente idealne države i društva moglo pronaći i kod ostalih starogrčkih filozofa, ipak je Platon (428. - 348.) taj koji nije ostao tek na ideji, već je upravo potanko razradio kompletan koncept organizacije idealne države, pri čemu naj-

---

¹⁰ Usp. Vladimir Anić i suradnici, *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, EPH i Novi Liber, Zagreb, 2004.

¹¹ Usp. Slobodan Prosperov Novak, Milovan Tatarin, Mirjana Matajica, Leo Rafolt (ur.), *Leksikon Marina Držića*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2009., 846.

¹² Usp. Korenčić, Konstanca, Utopija, *Revija za sociologiju* 21 (1990.) 4, 595-603.

prije ističe etiologiju društvene zajednice: „Tako dakle uzima jedan drugog da nam pomogne ovo i ono, i budući da nam mnogo treba, skupimo mnoge dionike i pomoćnike na jednom mjestu i tome zajedničkom prebivalištu nadjenemo ime država; zar ne?” (Država, II, 369, c). Upravo u ovoj rečenici nastaloj u petom stoljeću pr. Kr. očituje se čovjekova težnja za pripadanjem. Tu je zapravo riječ o potrebi za sigurnošću, stabilnošću i mirom, koji se ostvaruju jedino unutar granica uređenih društava. Platon svoj dijalog o državi gradi unutar granica tada poznatih sustava: *polis*a kao grada-države, aristokracije i kraljevstva. Kroz lik Sokrata Platon pojašnjava kako takva država ne bi trebala brojati više od pet tisuća stanovnika. Razlog leži u tome što se tek u situaciji kontrolirane mase ljudi, koji slijede ista uvjerenja, drže se raspodjele poslova i kreiraju zajedničke interese, može dospjeti do ozbiljenja glavnih ciljeva države, a to su sklad i sreća stanovnika *polis*a.

Za ostvarenje glavnih ciljeva *polis*a Platon predviđa ono što će se od 19. stoljeća nazivati *podjelom rada*. On naime opravdava diobu ljudi prema pripadajućim sposobnostima na staleže: tj. filozofe, ratnike, tj. čuvare, i proizvođače, tj. zemljoradnike i obrtnike. Te se sposobnosti očituju ovisno o tome što u trodjelnosti duše kod pojedinca prevladava: razumski (um), voljni (srčanost) ili žudni (požuda) dio. Ovdje je važno istaknuti da Platonu, kao ni većini antičkih mislilaca, imetak, odnosno bogatstvo, ili pak tjelesni užitak nisu sredstva za ostvarenje uspjeha, dobrog života. Bogatstvo duha koje se ostvaruje kroz rad i zajednicu bilo je na višoj cijeni, a socijalni privilegiji gornjih staleža zapravo su bili duhovne naravi. Oni se stječu odgojem i naobrazbom te su uvjetovani intelektualnom predestinacijom na temelju koje „sposobni pojedinci spadaju u tu socijalnu elitu”¹³. Izvan granica duhovne superiornosti društvena je elita u aspektu materijalnih dobara izjednačena s pukom. Budući da im je onemogućeno privatno vlasništvo, kao i gomilanje dobara, njihove egzistencijalne potrebe svedene su na minimum. Platonova podjela stoga služi isključivo jednom cilju, a to je raspodjela odgovornosti. Mumford ističe kako je najveća vrlina u takvoj državi pravednost, to jest „odgovarajuća raspodjela rada ili uloge pod pravilom „mjesto za svakog čovjeka i svaki čovjek na svome mjestu”¹⁴, što pak govori u prilog tome da Platon zapravo promiče načelo meritokracije. Sumirajući najvažnija obilježja Platonove države (*polis*), uz

¹³ Usp. Mislav Kukoč, Mediteranske utopije, *Filozofska istraživanja* 37 (2017.) 2, 239-252.

¹⁴ Usp. Lewis Mumford, *Povijest utopija*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2008., 40.

spomenutu raspodjelu odgovornosti (rada), valja istaknuti još javno vlasništvo, sklad i sreću kao ciljeve, a pravednost kao najveću vrlinu. Platon ne vjeruje u dobrobit nasljeđivanja vlasti, jer ako je vladar pogrešan, cijela država postaje pogrešna, a potomak vladara ne mora nužno imati vrline svoga prethodnika i biti uman filozof. Novi vladar mora biti izabran prema sposobnostima koje zahtijeva njegov stalež. U takvom sustavu stoga i nema pohlepe za vlasti, no ni lijenosti, ni krađe. Ono što je bitno, jest odnos sa zajednicom, život u skladu s prirodom i duhovni rast svakog pojedinca. No ono što nam Platon, kao ni svi utopisti-idealisti ne donosi jest naputak o tome kako to postići¹⁵.

3. RENESANSA UTOPIJSKIH IDEJA: MORE, CAMPANELLA I BACON

Jedan od najvažnijih autora koji je i uveo u literaturu sam pojam utopije, jest svakako Thomas More (1478. - 1535.), čiju varijaciju tog Platonovog koncepta nalazimo u njegovu djelu *Utopija*. Iako je Platonova Država najpoznatiji preteča utopijama, ipak pronalazimo sličnosti između svake od njih, a to su aktualne nepogodne socijalne, političke i gospodarske situacije, koje stvaraju potrebu za konceptom nade za bolje uvjete života. Tako je Platonova *Država* nastala zbog Peloponeskoga rata, a Moreova *Utopija* zbog promjena i nemira u državnom poretku kraja srednjega vijeka i pojave novih renesansnih društvenih vrijednosti. Tako More razvija ideju o novom političkom uređenju u kojemu ne postoji privatno vlasništvo, gdje su članovi društva ravnopravni po pravima i obvezama sukladno svojim sposobnostima. Takvo je uređenje ostvareno na otoku zvanom Utopija, koji postoji samo u mašti, a ne u stvarnosti (od grčkog *οὐ*: ne + *τόπος*: mjesto). U dijalogu s izmišljenim likom Rafaelom Hitlodejem, More predstavlja svoju kritiku društveno-političke situacije u Engleskoj u doba kralja Henrika VIII. (1491. - 1547.), i to

---

¹⁵ U dijalogima *Timej* i *Kritija*, Platon iznosi temelje svoje idealne države potaknut mitom o usponu i padu Atlantide kada je naime došlo do rata između pra-Atene i moćnog otoka Atlantide. Nakon ratne pobjede Atene, govori se kako je Atlantida uslijed velikoga potresa potonula unutar jednog dana i jedne noći, zajedno s jednom poukom: sreća je prolazna. Iako faktografija nije bila cilj Platonovog naučavanja, razigrao je maštu mnogim lovcima na blago, kao i budućim naraštajima utopijskih pisaca koji su taj mit koristili kao temeljni obrazac svojih utopija. To je bio poticaj koji je nadahnuo kasnije autore da se upuste u konstrukciju svojih savršenih mitskih otoka s idealnom društvenom zajednicom prožetu maštanjem o boljoj svakodnevnici. Usp. Lewis Mumford, *Povijest utopija*. Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2008.

na samom početku industrijalizacije Engleske. Proizvodnja i izvoz engleske vune i platna donosili su značajno veću zaradu nego zakup koji su plaćali seljaci zemljoposjednicima koji su postupno protjerali seljake, ograđivali imanja i počeli uzgajati ovce. Mase ljudi ostajale su bez prihoda, pa su glad, bolest i smrt postale masovna pojava, zbog čega je More govorio da su ovce pojele ljude. Njegova *Utopija* je zapravo otok oblika polumjeseca s gospodarstvom koje se temelji na poljoprivredi organiziranoj izvan gradova, u seoskim domaćinstvima koja su ujedno i osnova političke države. Radno je vrijeme ograničeno na šest sati dnevno, vlasništvo je javno, no postoji određena kontrola kretanja kao i stalež robova. Gramzljivosti i nema, jer „zašto bi mislili da će netko tražiti višak ako taj dobro zna da mu nikada ništa neće nedostajati. Strah od nestašice čini svako živo biće pohlepnim i gramzljivim, a čovjeka, osim toga, takvim čini i oholost koja smatra da je velika čast nadmašiti ostale razmećući se suviškom dobara”¹⁶. Također ističe kako naše pokušaje da živimo dobrim životom neprestano osujećuju naša nastojanja da svedemo život na težnju za zaradom i ostalim probicima, žudeći za moći, bogatstvom i čašću, propuštamo priliku da živimo kao cjelovita ljudska bića. Ljudi osim toga postaju sluge svoga pokušaja, imetka, titula, položaja.

Djelo talijanskoga dominikanca T. Campanelle (1568. - 1639.) naziva *Grad Sunca* puno je pitoresknije od prethodnih utopija. Grad se primjerice prostire preko brda čije je središte hram, dok se niz padine koncentrično proteže sedam kružnih pojaseva od kojih svaki nosi ime jednog od planeta. Skuhala Karasman pojašnjava kako se ovakav sustav odnosi na koncepte mikrokozmosa i makrokozmosa, prisutne u renesansnoj misli, koja promatra vezu čovjeka i svemira, drugim riječima, „u čovjeku se ogleda cjelokupni svemir i izvjesnost spoznaje svemira temelji se na čovjeku”.¹⁷ Campanella je težio nebeskom savršenstvu i prema tom uzoru gradio svoj Grad. Nadalje saznajemo da hramom presjeda svećenik, njihovim jezikom Hoh (Sunce), koji bi pak u našem prijevodu značio *metafizičar*. Drži se da on u sebi objedinjuje sva znanja Grada Sunca i sve njegove vrline te da je on „glava svih, i u tjelesnom i u duhovnom pogledu, i u svim pitanjima i nesuglasicama donosi konačnu odluku”¹⁸. Pomažu mu pri tom tri glavara: Pon, Sin i Mor – Moć, Mudrost i Ljubav, od

¹⁶ Usp. Thomas More, *Utopija*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2003, 263.

¹⁷ Usp. Ivana Skuhala Karasman, Mjesto i uloga astrologije u Gradu sunca Tommasa Campanelle, *Filozofska istraživanja* 31 (2011.) 1, 219-226.

¹⁸ Usp. Tomazo Kampanela, *Grad sunca sa studijom Pola Lafarga o T. Kampaneli*, Kultura, Beograd, 1964., 14.

kojih svaki obnaša određene dužnosti: u djelokrugu moći je ono što se odnosi na rat i mir, u djelokrugu mudrosti su slobodne vještine, zanati i sve nauke. Upravo se mudrosti u Gradu pridaje golemi značaj, pa su zato i svi zidovi oslikani prikazima prikupljenoga znanja – primjerice zvijezdama, matematičkim simbolima, dragim kamenjem, a objašnjene su i prirodne pojave. Cijeli se sustav temelji na zajednici, a i svi stanovnici smatraju se dijelom jedne obitelji pa se stoga svi vršnjaci među sobom nazivaju braćom, a one koji imaju više od dvadeset dvije godine naziva se očevima, a sinovima se pak prema tome nazivaju oni koji su mlađi od njih za najmanje dvadeset dvije godine. Glavni uvjet u ostvarenju utopije je prema Campanelli nadvladavanje sebičnosti, odnosno sebeljublja, koje je glavni pokretač razornih društvenih pojava koje štete i zajednici i državi.

Osim u Platonu, autori renesansne utopije inspiraciju su pronalazili i u mitu o Atlantidi. Jedan od njih je i Francis Bacon (1561. - 1626.), filozof čije bi utopijsko naslijeđe, kako tvrdi Mumford, bilo ostavljeno po strani da nije „precijenjene reputacije koju Bacon uživa kao filozof prirodnih znanosti”¹⁹. Zato je *Nova Atlantida* tehnička utopija. Sam otok Bensalemo je pun sretnih stanovnika koji svoje vrijeme posvećuju istraživanjima i otkrićima, a s ciljem ovladavanja prirodom u najvišem mogućem stupnju, u svrhu praktičnih interesa svakodnevnoga života. Bacon gradi svoju utopiju na znanstvenoj revoluciji, za razliku od ostalih renesansnih utopija, koje se zasnivaju na socijalnoj revoluciji. Otočani su iskreni, milostivi i plemeniti. Poznaju svjetske jezike kao i kulturu dotičnih naroda te su vrlo miroljubivi. No među osnovne zakone uvedena je zabrana ulaska strancima. Kralj je također odredio i zabranu isplivljavanja u tuđe zemlje, osim floti koja se šalje svakih dvanaest godina s jednim jedinim zadatkom: da „obavijeste o poslovima i stanju onih zemalja u koje su poslani, a naročito o naukama, vještinama, proizvodima i pronalascima cijeloga svijeta”²⁰. Riječ je o trgovcima koji ne trguju poradi zlata, srebra ili dragoga kamenja, već poradi upoznavanja svijeta u njegovu razvoju. U ovakvoj intelektualno usredotočenoj zajednici nema mjesta razmiricama i neslozi. One se razrješuju sastancima. Ako pak postoje članovi zajednice u nevolji, izdaju se nalozi da im se pomogne. Ako je netko podložan poroku, njega se ukori i savjetuje. Otočani znaju da je samopoštovanje, osim religije, najvažnija stega protiv svih poroka, a najviši cilj je najviša

---

¹⁹ Usp. Lewis Mumford, *Povijest utopija*, 100.

²⁰ Usp. Francis Bacon, *Eseji ili saveti politički i moralni, Nova Atlantida, Apoftegme*, Kultura, Beograd, 1967., 223.

moguća sreća svakog stanovnika. Bacon stoga zaključuje da, kad bi postojalo neko ogledalo svijeta dostojno da se na njemu zadrže pogledi svih ljudi, to bi bila ta zemlja.

4. NOVOVJEKOVNI SOCIJALISTI-UTOPISTI²¹: SAINT-SIMON, FOURIER I OWEN

Ideja utopijskoga socijalizma javlja se u djelima Claudea Henryja de Saint-Simona (1760. - 1825.), koji je smatrao da nadolaskom industrijskoga načina privređivanja društvom mogu upravljati samo oni koji upravljaju i radom, tj. radnici i znanstvenici. On dijeli društvo na proizvođače i neproizvođače. Ove posljednje naziva „parazitima”. Proizvođači su tako zemljoradnici, tvorničari, trgovci, bankari, učenjaci, zanatlije, umjetnici te naposljetku i puk. A paraziti su pak plemići, teolozi, pravoznalci, metafizičari i buržoazija. Saint-Simonova ideja društva kao kontinuiranoga procesa pretpostavlja „transformacije jednog društvenog sistema u drugi, rušenje starih društvenih struktura i stvaranje novih”²². U tom je smislu važan put koji je čovjek prešao kao i onaj koji još mora prijeći u naučnom razvoju prema sreći kao krajnjem cilju. Saint-Simon ističe kako se ta sreća pronalazi u društvu koje čini sve da bi pomoću znanosti, umjetnosti te privrede i proizvodnje povećalo svoje blagostanje. Vlada je odgovorna za stvaranje poretka koji će omogućiti razvoj korisnih sposobnosti i koji će biti najpogodniji za ostvarenje općega dobra. Saint-Simonovo zalaganje za „novi poredak” počiva na krilatici ukidanja *eksploatacije čovjeka po čovjeku* čiji je cilj *povećanje blagostanja najsiromašnije klase*²³, gdje se svaki pojedini čovjek slobodno razvija, a sredstva pak kojima se to postiže su umjetnost, znanost, industrija i obrt. Fiamengov zaključak je da su upravo tako posloženi ciljevi i doveli Saint-Simona do ideje socijalizma kao upravo onoga sustava u kojemu će ljudi biti nagrađeni po obavljenom radu, a ne prema privilegijima.

²¹ Koncept „utopijski socijalizam” predstavlja skup idejnih i praktičnih socijalističkih pokreta koji su se pojavljivali u Europi od 18. do polovice 19. stoljeća (Francuska, Velika Britanija) i koji su kritizirali postojeće liberalno (kapitalističko) društvo te smjerali uspostavi novoga, boljega, pravednijega i ravnopravnijega (izvor: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 16. 12. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63514>>).

²² Usp. Ante Fiamengo, *Saint-Simon i Auguste Comte*, Matica hrvatska, Zagreb, 1966., 32.

²³ Usp. Isto, 37.

Charles Fourier (1772. - 1837.) sa svoje strane, polazeći od kritike novonastaloga buržoaskoga sustava početkom 19. stoljeća, koji on naziva civilizacijom, predlaže ideju kolektiva koji u timskom duhu može izgraditi jedan potpuno novi poredak, koji pak naziva „harmonijom”. Za njega je antagonizam čovjeka i društva temeljno obilježje sveukupne povijesti koji započinje progonstvom iz prvotnoga idealnoga stanja, tj. zemaljskoga raja, nastavlja se stupnjevitim etapama divljaštva, barbarstva i ugovornoga društva, a teži izmirenju u višim stadijima, prvo u društvu jednostavnih asocijacija na izlazu iz građanskog društva, te napokon u društvu složenih asocijacija ili društvu harmonije. Prijelaz u takvo društvo ne postiže se nasilno, već snagom uzora što ga daju eksperimentalne asocijacije. U Fourierovu društvenom nacrtu to su osnovne zajednice, nazvane falansterijama (franc. *phalanstères*) ili falangama, koje se organiziraju kao dionička društva, koje prihode dijele među članove tako da 5/12 otpada na rad, 3/12 na talenat i 4/12 na kapital, tj. na isplatu dividende dioničarima, osnivačima falange. U takvom „harmoničnom” poretku, utemeljenom na dobrovoljnom i privlačnom radu, gdje sve ljudske strasti nalaze plodotvornu primjenu, organizacija vlasti bila bi gotovo nepotrebna. Opći upravni organ falansterije je areopag, koji ne izdaje nikakve naredbe i ne propisuje nikakva pravila. On samo savjetuje na temelju iskustva svojih članova. Fourier je svoje ideje temeljio na vjerovanju u dobrotu ljudskog roda koja je utkana u duše ljudi. Tvrдио je da se čovjek ne rađa iskvaren, nego ga kvare okolnosti. Dijete ima u klici sve strasti koje su svojstvene odraslom čovjeku, a „njih ne treba gušiti, nego umjeti dati im potreban pravac jer uz ispravno vodstvo strasti mogu postati izvor svega dobrog, velikoga, korisnoga i velikodušnoga”²⁴.

Za razliku od idejnih nacрта Fourierovih falansterija Robert Owen (1771. - 1858.) je sadržaje svojih utopijskih ideja uspio pretočiti u stvarnost. Najprije u Velikoj Britaniji, a potom i u Sjedinjenim Američkim Državama osnovao je seoska gospodarstva u kojima je uveo socijalne mjere (skraćenje radnoga vremena, ukinuće dječjega rada, bolničke blagajne, sindikalno organiziranje, radničko zakonodavstvo itd.). Zbog ovakvih se mjera njegov pristup u literaturi i naziva *praktična utopija*²⁵. Te su zajednice u tadašnje vrijeme predstavljale jedan radikalni eksperiment, ostvaren najprije u New Lanarku u Velikoj Britaniji, gdje je Owen bio ravnatelj predionice. Na temelju tog iskustva formirao je svoje ideje o socijalnim reforma-

---

²⁴ Usp. Henri Saint-Simone i Charles Fourier, *Izbor iz djela Saint-Simona i Fouriera*, Kultura, Zagreb, 1952., 459.

²⁵ Ante Fiamengo, *Saint-Simon i Auguste Comte*, Matica hrvatska, Zagreb, 1966.

ma kao o metodama kojima se može ostvariti pravedno društvo. Bio je protivnik nasilja i revolucije te je vjerovao da se društvena promjena može polučiti mirnim putem, tj. promidžbom, uvjeravanjem i eksperimentom²⁶. Svoje ideje ostvario je i u Sjedinjenim Američkim Državama, gdje je godine 1825. utemeljio komunu u New Harmonyju u Indiani.

Važno je istaknuti da je zajedničko obilježje utopijskih socijalista svakako bilo odbacivanje revolucije kao političke i nasilne borbe za postizanje ciljeva, konkretno za poboljšanje socijalnih i ekonomskih prilika. Začetnici ideje utopijskoga socijalizma bili su u svakom slučaju pobornici društvenih reformi, koje međutim treba započeti najprije uvjeravanjem da su aktualna društva organizirana na pogrešnim idejama, kao što su to primjerice privatno vlasništvo, građanski individualizam te u to vrijeme vladajuća liberalna ekonomska doktrina *laissez-faire*.

5. SUVREMENA UTOPIJA: RAWLS I BREGMAN

John Rawls (1921. - 2002.) najpoznatiji je po svom djelu iz godine 1971. naslova *A Theory of Justice*²⁷. U njemu izlaže svoju teoriju pravednosti kao pravičnosti, gdje na neki način sintetizira i objedinjuje i neke najvažnije ideje o utopiji, počevši od Platonove pravednosti do Saint-Simonova blagostanja za sve. Temeljna Rowlsova teza je da je pravednost prva vrлина društvenih ustanova: „bez obzira koliko zakoni i ustanove bili učinkoviti i dobro uređeni, oni se moraju reformirati ili ukinuti ako su nepravedni“²⁸. U Rawlsovoj teoriji glavnu ulogu imaju dva načela. Prvo je da svaka osoba ima jednako pravo na najširi potpuni sustav jednakih osnovnih sloboda, a drugo je zahtjev da se socijalne i ekonomske nejednakosti imaju urediti tako da obje budu na najveću moguću dobrobit najslabije stojećih. Nadalje, Rawls svoju ideju predstavlja kao koncept pravde koji generalizira i uzdiže na višu razinu apstrakcije, poznatu teoriju društvenoga ugovora, kakvu primjerice nalazimo kod Lockeja, Rousseaua i Kanta. Važnost toga je stav da je jedini način upravljanja društvom taj da se maksimizira blagostanje njegovih pripadnika. No Rawls drži da je to u suprotnosti s našim promišljenim sudovima o pravednosti. Kao primjer se navode slučajevi u kojima

²⁶ Robert Owen, *Novi pogled na društvo i ostali radovi*, Školska knjiga, Zagreb, 1980.

²⁷ John Rawls, *A theory of Justice*, The Belknap press of Harvard, Massachusetts, 1971.

²⁸ John Rawls, *O liberalizmu i pravednosti*, Hrvatski kulturni dom, Rijeka, 1993.

se žrtvuje blagostanje pojedinca radi cjeline, što je pak u suprotnosti s temeljnim načelom da nitko ne može biti pukim sredstvom za ostvarivanje ciljeva čitavoga društva, jer pravedno društvo mora biti u stanju jamčiti pojedincu sigurnost da neće biti žrtvovan za opće dobro. Stoga u svojoj teoriji Rawls brani individualizam, no istodobno zagovara jednakost. On je zaslužan za unaprjeđenje moderne teorije distributivne pravednosti, čija definicija je opće prihvaćena i prema kojoj „sve društvene vrijednosti – sloboda i mogućnost izbora, prihod i bogatstvo, i osjećaj samopoštovanja, valja jednako raspodijeliti osim ako nejednaka raspodjela bilo koje ili svih tih vrijednosti ne predstavlja opću korist”²⁹. Cilj je Rawlsove teorije otkriti koja su načela pravednosti temelj vladajućih moralnih i političkih stajališta našeg vremena, te preispitati jesu li ta načela rezultat postupka odlučivanja za koji se svi umni ljudi mogu složiti da je pravičan.

Rawls u djelu *Teorija pravednosti* promovira pravednost kao pravičnost, dakle onim dijelom moralne filozofije koju bi trebali prihvatiti svi građani, a ne samo kao pravo jačega koje u pesimističnom zaključku prikazuje Platon. U praksi je to nastojanje neizvedivo zbog pluralnosti vjerskih, filozofskih i moralnih učenja. Nerealno je naimo očekivati da će jednu specifičnu struju prihvatiti svi ljudi. Analizirajući Rawlsove ideje, Cvijanović ističe da je problem s njegovom utopijskom idejom pravednosti taj što ona svojom deontološkom „superiornošću” pokušava zapovjediti pružanje više „ljubavi” svojim sugrađanima, nego što smo je spremni dati, a što je u neku ruku „više od obične građanske solidarnosti”³⁰. Stoga i možemo zaključiti da Rawls ostaje značajan promicatelj suvremenih utopijskih ideja.

Za razliku od ovoga Rowlsovog idejnog i teorijskog pristupa, nizozemski povjesničar Rutger Bregman (1988.) u svom djelu *Utopija za realiste* (prevedeno na 32 jezika!) zagovara vrlo praktične političke, društvene i ekonomske koncepte: od univerzalnoga temeljnoga dohotka do 15-satnog radnog tjedna. Svoju knjigu započinje podukom iz povijesti ističući kako je „tijekom gotovo 99 % svjetske povijesti, 99 % čovječanstva bilo siromašno, gladno, prljavo, prestrašeno, glupo, bolesno i ružno”³¹, no sve se to promijenilo u posljednjih 200 godina. Važnost te teze je u tome što su u prošlosti ljudski životi bili teži nego danas i svi su sukladno tome sanjali bolje dane. Bregman ističe kako je danas naš najveći problem to što „nemamo

---

²⁹ Nicholas Abercrombie, Stephen Hill i Bryan S. Turner, *Rječnik sociologije*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb, 2008., 280.

³⁰ Usp. Hrvoje Cvijanović, Rawlsova liberalna utopija, *Politička misao* 40 (2003.) 1, 62-71.

³¹ Rutger Bregman, *Utopija za realiste*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2017., 9.

više što ostvariti od srednjovjekovnog sna o utopiji jer stvari koje se dešavaju danas, u srednjem vijeku činila su se kao čuda: slijepima se vraća vid, oduzeti opet hodaju, mrtvi se vraćaju u život³². Stoga Bregman zbog ovih razloga današnji svijet naziva zemljom obilja. Da ideja o temeljnom dohotku nije samo utopija, pokazali su nam već probni eksperimenti u Finskoj, Danskoj, Kanadi, SAD-u (u Oaklandu, u Kaliforniji i na Aljasci), a o njezinu se provođenju ozbiljno razmišlja u Indiji, Škotskoj i mnogim drugim zemljama. Unatoč tome u većini zemalja ideja temeljnoga dohotka za sve je još uvijek nezamisliva, baš kao što je to nekoć bilo pravo glasa za žene i rasne manjine, pa je iz tog razloga teško povjerovati da ćemo se ikada osloboditi nametnute povijesne dogme da je za novac nužno raditi. No Bregman nadalje ističe kako se problem siromašnih nikako neće riješiti sam od sebe. U tom bismo smislu iz povijesti trebali učiti, a ne proučavati ju kao propale pokušaje koji trebaju ostati zaboravljeni. Ono međutim što prvo treba uklonit jest „opće uvjerenje da je život bez siromaštva povlastica za koju se treba boriti, a ne pravo koje svi zaslužujemo“³³.

Druga tema ostvarive utopije koju zagovara Bregman je skraćivanje radnoga vremena. U tom okviru on razmatra neke povijesne teze o tome kako je previše slobodnog vremena vodilo do iskvarenosti, do veće stope kriminala i dugova, što se pak smanjilo tijekom prve industrijske revolucije, kada su ljudi radili više od tri tisuće sati godišnje samo da bi osigurali elementarnu egzistenciju. Henry Ford prvi je uveo petodnevni radni tjedan, a sati dnevnoga rada su se također skraćivali, pa je 1933. američki Senat odobrio prijedlog Zakona o 30-satnom radnom tjednu. Iako su predviđanja ekonomista, psihologa i sociologa bila usmjerena na probleme koji bi mogli nastupiti zbog skraćivanja radnoga vremena, poput dosade, psihičkih oboljenja i nedostatka smisla, Bregman ističe kako se budućnost zapravo odigrala potpuno drugačije: ta danas se ne dosađujemo na smrt, nego se zapravo ubijamo od rada! Zato su stres i nesigurnost najveći problemi današnjice. Autor u korist svojega argumenta o skraćanju broja radnih sati navodi pozitivne strane poput smanjenja stresa, smanjenja emisije ugljikovoga dioksida, ozljeda na radu, nezaposlenosti i nejednakosti. Stoga zaključuje da pravo slobodno vrijeme nije ni luksuz ni porok te da nema nijednoga čovjeka koji bi na smrtnoj postelji pomislio „da sam barem koji sat više proveo u uredu ili pred televizorom!“³⁴.

³² Isto, 13.

³³ Isto, 102.

³⁴ Isto, 153.

Kao što je Bregman sam istaknuo, cilj njegova djela nije praktična primjena utopističkih mjera kakve je provodio primjerice Owen, već poticanje na razmišljanje jer živimo u zemlji obilja u kojoj ništa nije nemoguće. Na kraju zaključuje kako je sasvim sigurno sljedeće: da u prošlosti nije bilo entuzijastičnih sanjara, svi bismo i dalje bili siromašni, gladni, prljavi, prestrašeni, glupi, bolesni i ružni. Bez utopijskih ideja bili bismo izgubljeni. Ako pak želimo promijeniti svijet, „moramo biti nerealni, nerazumni i nemogući“³⁵.

ZAKLJUČAK

Kad se pokuša usporediti, sumirati i analizirati prethodno prikazano, možemo jasnije uočiti koje su najvažnije značajke pojedinih ideja obrađenih autora. Ta komparacija prikazana je u Shemi 1. Osim kod Furiera i Owena utopije nisu bile ostvarene u praksi kao neki novi i alternativni načini života. No sasvim je sigurno da elementi svake pojedine utopije reflektiraju situaciju vremena u kojemu su pisane. Neovisno o tome koje je *dobro* u određenom razdoblju nedostajalo ljudima da budu zadovoljni i sretni, ljudi su pronalazili različite načine iskazivanja nezadovoljstva. Ti su načini češće bili pobune, prevrati i revolucije. No bilo je i onih ljudi koji su svojim promišljanjem, uobličeni u utopijske konstrukcije, nastojali mirnim putem riješiti problem opresivne svagdašnjice.

Utopijska misao, bez obzira što se promijenio društveni kontekst i povijesna pozornica, živi i u suvremenom vremenu. Stoga primjerice Bregman ne zagovara onakvu utopiju kakvu je zagovarao Platon. Suvremeni zapadni svijet živi zapravo u obilju, u mogućnosti zadovoljenja svojih potreba, s činjenicom da nam je životni vijek sve duži i gotovo sve nadohvat ruke. Ako pak usporedimo današnjicu s Baconovom *Novom Atlantidom*, možemo također uvidjeti da nam se kvaliteta života uvelike poboljšala, i to zahvaljujući upravo tehnologiji koju nam je omogućila znanost. Thomas More je u svoje vrijeme ukazivao na probleme uzrokovane despotskim odlukama vladara, kakvih ni danas ne nedostaje diljem svijeta, premda se s druge strane osjećaju dobrobiti demokratskoga poretka, u čijim se njedrima njeguju ljudska prava. Postoje danas također i prostori mogućnosti napretka na području socijalnih prava i kvalitete života, u čemu su svoje zasluge imali Owen, Saint-Simon i Fourier. Prema tome, premda se životne situacije ljudi u svijetu mijenjaju, pa i nabolje, ipak ne prestaju stalna promišljanja oko „još boljega“. Utopijska misao dakle živi jer je dana s ljudskom naravi kao takvom.

---

³⁵ Isto, 265.

Shema 1

Autor	Djelo	Karakteristike države	Velicina zajednice	Slabosti	Poželjne vrline	Staleži	Vrsta vlasništva	Radno vrijeme
Platon	Država	Polis, meritokracija, vladajuća klasa filozofa	5040	Aristokratska država	Pravednost	Da, duhovne naravi	Privatno samo za pripadnike nižeg staleža	/
More	Utopija	Otok, industrijska i politička demokracija, olkokracija	6000	Komunizam, robovlasništvo	Život u skladu s prirodom	Da	Javno	6 sati dnevno
Camparella	Grad Sunca	Otok, teokratska monarhija	/	Komunizam	Učenost	Ne	Javno	4 sata dnevno
Bacon	Nova Atlantida	Otok, patrijarhat	/	Ne postoji upravno i ekonomsko ustrojstvo	Moral, poštenje, čednost, vrlina znanosti	Ne	/	/
Saint-Simone	Izbor djela	Društvo kao kontinuirani proces, humanizam	Globalna	Kontradikcija između socijalističkih i komunističkih ideja	Proizvodnja	Da, predlaže uklanjanje	Privatno	/

Owen	Novi pogled na društvo	Urbanistička utopija, moralna ekonomija, radničko samoupravljanje	500-2500	Ne postoji vladajući sustav, nestabilnost izvan zatvorene zajednice	Odgovi, zalaganje za prava žena	Širenje dobroti svim staležima	Javno	Skrraćeno
Fourier	Izbor djela	Falange, liberalnost	1500-1600	Čvrsti kolektiv - totalitarizam	Strasti kao težnja za promjenom, konkurentnošću i užicima, harmonija	Ne	Dioničarsko	2 sata dnevno
Rawls	Teorija pravde	Pravedno društveno uređenje	Globalna	Neizvedivo na globalnoj razini	Ljubav prema sugrađanima	/	/	
Bregman	Utopija za realiste	Univerzalni dohodak, kraći radni tjedan, iskorjenjivanje siromaštva	Globalna	Prijedlozi za razmišljanje, a ne stvarna utopija	Nerealmost, nerazumnost	/	/	15 sati tjedno

U Shemi 1 možemo primjerice uočiti sličnosti antičke i renesansne utopije. Autori iz oba razdoblja težili su uzdizanju duha kroz znanje kao i temeljnoj pravednosti za sve ljude. Djela pisana u tim razdobljima refleksija su ondašnjih previranja u društvenim odnosima te su kao takva i neizravne kritike tadašnjeg sustava. Otvorenije kritike koje nude i reformistička rješenja kreću tek s novovjekovnim utopistima kada se kritizira izrabljivanje radnika i zagovara solidarniji poredak. No i u novom vijeku i dalje se raspravlja o vlasništvu, kao i o tome treba li ono biti privatno ili javno, slično kao i u prethodnim razdobljima. A suvremeni pisci ipak više ne razmišljaju o nepostojećim otocima na kojima vlada idealni društveni sustav, već su usmjereni na konkretne probleme koji pogađaju današnje društvo te nude plauzibilna rješenja.

Ideja utopije nije nestala, propituju je i noviji autori kod kojih je čitavo vrijeme prisutan interes za društvene probleme. Utopisti su upravo bili nadahnuti negativnim društvenim zbivanjima u vrijeme dok su pisali, pa možemo pretpostaviti da dokle god ima korumpiranih društava, vladara i političara te općenito onih mračnih strana društvenoga života i ljudske naravi, utopija neće nestati. Zapravo bi bilo zastrašujuće odustati od utopijskih ideja ili ih čak zamijeniti eshatološkom sferom, s obzirom da čovjek teži pravednijem, sretnijem i ispunjenijem životu već u ovoj stvarnosti. Jer neovisno o različitim ishodima zagrobnog života koji navješćuju religije, priliku za poboljšanje svijeta ljudi mogu započeti već ovdje i sada, i to od samih sebe.

Već smo istaknuli da je utopičnost dana s ljudskom naravi kao takvom, a distopičnost joj je jednostavno strana. Čovjekov svijet zbog svoje ograničenosti, ponajviše zbog nesavršenosti čovjeka kao njegova protagonista, bit će uvijek daleko od savršeno uređenoga stanja pa će zbog toga uvijek iznova izranjati želja za boljim, pa i za najboljim, koja u čovjeku živi kao njegova zadanost. Zato utopije i jesu ne samo ponajbolja kritika postojećega stanja, nego i sredstvo za poboljšanje čovjekovih životnih prilika jer pozivaju ljude na angažman mirnim putem.

BASIC CHARACTERISTICS OF IDEAL SOCIETIES IN THE WORKS
OF SOME CLASSIC AND CONTEMPORARY SOCIAL UTOPIANS

Summary

The aim of this paper is to review the most important ideas about utopias, analyze and compare their most important features that authors emphasize in their ideas, and at the end create a comparative scheme from the observed. We also want to consider what has remained of the idea of utopia today. The first chapter focuses on ancient utopias, primarily Plato as the originator of utopian thought. The next chapter follows the Renaissance authors who wrote about the ideal society, starting with Thomas More, the creator of the word utopia, Campanella's City of the Sun, and ending with Bacon's New Atlantis. Then follows the chapter on the ideas of social utopians Saint-Simone, Owen and Fourier. In the last chapter, some ideas of contemporary authors John Rawls and Rutger Bregman are considered. Finally, in the conclusion, a scheme is presented that shows the basic elements and most important features of the utopias of each of the considered authors, as well as their similarities and differences.

Keywords: utopia, Plato, Thomas More, Campanella, Bacon, socialist-utopians